

MATKAKOHTEIDEN TOISET
Latinalaisen Amerikan representaatiot
matkakohdekuvauksissa

Anna Linna
Kandidaatintutkielma
Matkailun kulttuurintutkimus / sosiologia
Lapin yliopisto
21.4.2010

SISÄLLYSLUETTELO

1 Johdanto.....	3
1.1 Johdatus aiheeseen.....	3
1.2 Matkaesitteet ja toiseus.....	4
1.3 Tutkimuksen paikantaminen ja tutkimuskysymys.....	5
1.4 Latinalainen Amerikka tutkimuskohteena ja itsereflektion välineenä.....	7
1.5 Tutkimusraportin jäsentyminen.....	8
2 Toiseus representaation kysymyksenä.....	9
2.1 Toiseus oman identiteetin kuvastajana.....	9
2.2 Representaatio ja toiseus	12
2.3 Tutkimuksen taustalla vaikuttava sosiaalinen konstruktionismi.....	14
3 Tutkimusaineisto ja -menetelmä.....	16
3.1 Matkakohdekuvaukset tutkimusaineistona.....	16
3.2 Sosiaalisen konstruktionismin sävyttämä diskurssianalyysi	17
3.3 Tutkimuksen toteuttaminen.....	18
4 Latinalaisen Amerikan toiset.....	20
4.1 Johdatus suomalaiseseen toiseuttamiseen.....	20
4.2 Löydettävä, valloitettava ja hallittava toinen	22
4.3 Luonnollinen ja huoleton toinen.....	24
4.4 Tarumainen, menneisyyteen juuttunut toinen	28
5 Yhteenveto.....	31
Kirjallisuus.....	34

1 Johdanto

1.1 Johdatus aiheeseen

Havana ja Varadero ovat lyömätön yhdistelmä: vieras pääsee näkemään lumoavan, tarunhoitoisen Havannan parhaat palat ja nauttimaan Varaderon pitkän pitkistä, puhdashiekkaisista rannoista. Kaiken kruunaa kuubalaisten välitön, luonteva ystävällisyys.(Lomamatkat)

Yllä oleva tekstinpätkä on matkakohdekuvaus Lomamatkojen 2009–2010-kuvastosta. Se kuulostaa harmittomalta ja vilpittömältä tavalta esittää matkakohde. Mieleen nousee kuvia eksoottisesta ja kiehtovasta Kuubasta, pitkistä paratiisimaisista palmurannoista, joissa sielu lepää. Kaiken päälle paikalliset ovat vilpittömän iloisia saapumisestamme – täydellinen loma!

Esimerkki havainnollistaa myös sen, miten mainosten ja esitteiden kautta luodaan tietynlaista kuvaa maailmasta ja ihmisistä eri puolilla maailmaa. Doreen Massey (2008, 84) puhuu ”maantieteellisestä mielikuvituksestamme”. Matkaesitteet ja niiden sisältämät kuvaukset ovat representaation välineitä, joilla rakennetaan maantieteellistä mielikuvitusta. Vertaamme matkaesitteiden tarjoamaa kuvaa omiin mielikuviiimme paikoista, ja muodostamme niistä tietynlaisen käsityksen. Myös se, miten asioita nimetään, vaikuttaa maantieteelliseen mielikuvitukseemme. Ei ole yhdentekevää onko taivas syvänsininen vai harmaa. Kuvastusta paikasta annettu vaikutelma vaikuttaa valintoihimme, ja vaikutelmaa verrataan vuoden lomakohdettamme koskevaan vaatimuslistaan (Massey 2008, 83-84).

Asiat, joita esitteissä kuvataan, ja joita niistä puuttuu, perustuvat tietynlaiseen ajattelutapaan ja tulkintaan niiden kuvaamasta alueesta. Esitteet ovat usein täynnä kiiltäviä hotelleja, valkoisia rantoja ja upeita auringolaskuja ruskettuneine ihmisineen. Massey toteaa, että vaikka matkaesitteet antavat meille paljon tärkeää tietoa vieraista paikoista ja siellä asuvista ihmisistä, ne on rakennettu tiettyä tarkoitusta silmällä pitäen. Tämä ei tarkoita sitä, etteivätkö matkaesitteiden paikankuvaukset olisi niin sanotusti tosia. Portugalin Algarvessa todellakin on merta, rantaa, hiekkaa ja siellä voi harrastaa golfausta. On tärkeää kuitenkin ymmärtää, että se kuva ei kerro koko totuutta. Itse algarvelaisten käsitys ja tuntuma kaupungistaan on varmasti hyvin erilainen kuin se, mitä matkaesitteissä annetaan ymmärtää.

Matkaesitteissä ei kerrota esimerkiksi algarvelaisiin syvästi vaikuttaneesta 1970-luvun vallankumouksesta. Kyse on osaltaan siis valinnoista ja valikoidusta tiedosta, ja näin ollen kaikki näkökulmat ovat osittaisia. (Massey 2008, 82–83.)

Matkakohdekuvaukset ovat *representaatioita* eli yhteiskunnallisesti ja kulttuurisesti rakentuneita esityksiä. Yhteiskuntatieteissä on viime aikoina tutkittu suhteellisen paljon mainosteollisuuden tuottamia representaatioita ja on huomattu, että alun perin kaupallisia tarkoituksia palvelemaan luodut mainokset ja -esitteet kertovat paljon muustakin kuin vain mainostettavasta tuotteesta tai matkakohteesta (ks. esim. Jenkins 2003; Löytty 2005a, Löytty 2005b, Löytty 2005c; Niskala & Saarinen 2009; Caton & Santos 2009). Ne kertovat siitä, mikä on toivottavaa, ihanaa, kaunista, tavoiteltavaa - ja mikä puolestaan ei (Rantala 2007,13). Matkailuteollisuuden tuottamat representaatiot matkakohteista edustavat tapoja sijoittaa itsemme ja toiset laajempaan kokonaisuuteen (Massey 2008, 84). Näin ollen on tärkeää tietää, että ne eivät koskaan ole pelkkiä mainoksia, vaan niillä on aina takanaan jonkinlainen käsitys todellisuudesta: ne ovat syntyneet tietyssä ajassa ja paikassa. Asioilla, mitä sanotaan ja näytetään ja mitä *jätetään pois*, on merkitystä.

1.2 Matkaesitteet ja toiseus

Matkailumainosten ja -esitteiden representaatiot rakentavat usein ei-länsimaiset ihmiset ja kulttuurit länsimaisiin verrattuna erilaisiksi ja vieraiksi - *toisiksi*. Ihminen tarvitsee aina toista, ulkopuolista, johon verrata itseään rakentaessaan omaa identiteettiä. Toinen voi olla mikä tahansa ulkopuolinen ryhmä tai yksilö, joka on erilainen kuin minä tai me. Identiteetti määrittyy näin erontekojen kautta. Lähtökohtana tällöin on, että toinen kuuluu eri kategoriaan kuin minä. Minä olen se normi, johon toista verrataan. (Suopajarvi, ei vl.)

Toiseuden avulla voidaan tutkia matkaesitteiden representaatioita eri maista ja kulttuureista. Suomalaiset muiden länsimaalaisten ohella matkailevat yhä enemmän ja kauemmas. Matkat länsimaista niin sanottuihin kehitysmaihin tai kehittyviin maihin ovat lisääntyneet, ja matkakohteet ovat usein entisiä kolonialistisia siirtomaita. Näiden uusien matkakohteiden matkakohdekuvauksia tutkiessa on huomattu, että matkakohteiden ihmiset kuvataan usein

salaperäisiksi, seksuaalisiksi, alkukantaisiksi, eksoottisiksi ja länsimaisista jotenkin perustavanlaatuisesti poikkeaviksi. Kuvaaminen ja tekstien retoriikka heijastavat tietynlaisia valtasuhteita, jolloin Eurooppa ja länsimaat ovat keskipiste ja normi, johon toisia verrataan. Tällöin voidaan puhua kolonialistisesta katseesta. Toiset kulttuurit ja ihmiset esitetään usein eksoottisina nähtävyyksinä, jotka ovat talonpoikasmaisella yksinkertaisuudella ja ”välittömin hymyin” ottamassa länsimaiset matkailijat vastaan kuten Lomamatkojen esimerkistään kävi ilmi. (Caton & Santos 2009, 192.) Tällaisen toiseuden tuottamisen kautta saadaan luotua niitä erilaisuuden kokemisen ja jännittävyyden tunteita, joita matkustaessa odotetaan. Kyseessä ovat siis toiseuden representaatiot, joiden avulla lisätään länsimaalaisten ihmisten kiinnostusta eksotismiin ja seikkailuun.

Väitteeseen eksotismihakuisuudesta yhtyvät myös Afrikan matkailua tutkineet Maaria Niskala ja Jarkko Saarinen. He toteavat artikkelissaan ”Matkailu ja alkuperäiskulttuurien esittäminen”, että länsimaisten ihmisten kiinnostusta ja seikkailunälkää lisätään esittämällä kuvia villistä ja pimeästä maanosasta, jossa on pelottavia leijonia ja elefanteja, joiden rinnalla kulkee puolialastomia paikallisia. Matkanjärjestäjien tuottamat markkinointiviestit kuvineen ja teksteineen perustuvat siis vallalla oleviin länsimaisen kulttuurin arvoihin ja taloudellisiin järjestelmiin. Kehittyneiden ja kehittyvien maiden välillä vallinneet historialliset suhteet ovat vaikuttaneet kehittyvien maiden matkakohteiden markkinointiin. Niskala ja Saarinen väittävätkin, että matkaesitteiden kuvien ottajat ovat usein valkoisia länsimaalaisia miehiä, joiden valintoihin ovat vaikuttaneet erilaiset valtasuhteet. Näin ollen valta ja representaatio kohtaavat monin eri tavoin. He tähdentävät, että asioilla ei ole olemassa itsessään yhtä määrättyä ja todellista merkitystä, vaan ihmiset antavat itse asioille merkityksen. (Niskala & Saarinen 2009, 4-5.)

1.3 Tutkimuksen paikantaminen ja tutkimuskysymys

Tutkimuksessani tarkastelen suomalaisten matkanjärjestäjien kuvauksia Latinalaisesta Amerikasta ja siellä asuvista ihmisistä. Tutkimukseni lähtökohtana on se, että mainoskuvat ja -tekstit tuottavat osaltaan niitä merkityksiä, joita nykykulttuurissa liitetään matkakohteeseen ja sen ihmisiin.

Teoreettis-metodologisesti tutkimukseni tukeutuu diskurssianalyttiseen lähestymistapaan, jonka tiedon ja maailman hahmottamistapa on sosiaalinen konstruktionismi. Sen mukaan todellisuus rakentuu kielenkäytön kautta erilaisissa todellisuuden versioissa eli diskursseissa (Vidén, ei vl). Teoreettista pohjaa tutkimukseeni tuovat toiseus ja siihen oleellisesti liittyvä me ja muut -ajatusmalli. Anna Kulmalan (2006, 70) mukaan toiset tarjoavat vertailukohdan myös oman itsen ymmärtämiselle. Samalla kun puhutaan muista, kerrotaan jotain myös itsestä ja omasta maailmankuvasta. Tämä ajatus sopii myös omaan tutkimukseeni. Tutkiessani toiseuttamista tutkin samalla siis myös meitä, suomalaisia matkanjärjestäjiä ja matkailijoita ja nimenomaan *meidän* maantieteellistä mielikuvitustamme tai kuten Olli Löytty (2006) sanoo: ”mentaalista maantiedettämme”.

Päätutkimuskysymykseni on: *Millaista kuvaa matkakohdekuvaukset rakentavat Latinalaisesta Amerikasta?* Tehtävänäni on selvittää onko kuvauksissa havaittavissa tiettyjä piirteitä toiseuden representaatioista ja millaisia. Siihen minua ohjaavat osakysymykset, jotka ovat: *Minkälaisia toiseuden representaatioita kuvaukset pitävät sisällänsä? Millaisia merkityksiä kuvaukset rakentavat Latinalaisesta Amerikasta ja siellä asuvista ihmisistä?* Näiden kysymysten kautta pohdin osin myös sitä kuinka tekstit asemoivat matkailijan ja paikallisen, ja mikä on heidän välinen suhteensa. Tutkimuksen aineistoksi on valittu suomalaisten matkanjärjestäjien esitteiden ja Internet-sivujen matkakohdekuvauksia.

Analysoin ja tulkiten matkakohdekuvauksia diskurssianalyysillä, jotta pääsen käsiksi tekstien diskursseissa tuotettuihin toiseuden representaatioihin. Tutkimuksen merkittävyyden näen siinä, että se avaa itsestäänselvyysinä pidettyjä, mutta voimakkaasti meihin vaikuttavia merkityssysteemejä. Tarkoituksena on pyrkiä ymmärtämään itse luotujen kuvailujen avulla oman itsensä ja oman identiteetin muotoutumista sekä myös leimatun identiteetin, ulkopuolisuuden ja toisen kokemuksen rakentumista ja niiden saamia merkityksiä. Tutkimus tarjoaa lukijakunnalle Harri Sarpavaarankin (2003, 14) mainitsemia itsereflektion välineitä, joiden avulla mainosten toiset voivat näyttäytyä uudessa valossa. Tutkimukseni on yksi näkökulma kriittiseen matkailu- ja mediatutkimukseen, mutta se antaa osansa myös yhä nousevampaan keskusteluun kulttuurien kohtaamisista.

1.4 Latinalainen Amerikka tutkimuskohteena ja itsereflektion välineenä

Matkakohdekuvauksia tutkiessani keskityn Latinalaiseen Amerikkaan, johon kuuluvat Keski- ja Etelä-Amerikka sekä Karibianmeren saaret. Tämä niin sanottu Uusi maailma löydettiin vuonna 1492, jolloin Kristoffer Kolumbus saapui ensimmäisenä länsimaalaisena Karibian saaristoon. (Jokiaho & Salo 2005, 168.) Käsitteet ”Uusi maailma” ja sen ”löytyminen” kuvastavat kuitenkin jo osaltaan sitä, miten ja mistä suunnasta maailmaa on hahmotettu vuosisatojen ajan. Löydettiinhän Latinalainen Amerikka oikeastaan paljon aikaisemmin ensimmäisten asukkaiden, alkuperäisasukkaiden, saapuessa mantereelle noin 40 000 – 12 000 eKr (Jokiaho & Salo 2005, 170).

Jussi Pakkasvirran ja Jukka Arosen (1998, 15) mukaan suomalaiset vertailivat Eurooppaa ja Latinalaista Amerikkaa melko arveluttavien dikotomioiden kautta vielä 1960- ja 1970-luvulla. Kouluissa kerrottiin, miten Euroopassa kulttuuri on syvällistä ja hioutunutta, talouselämä rationaalista ja rikollisuus lauhkeaa. Latinalaisessa Amerikassa kulttuuri on puolestaan alkuvoimaista ja kypsymätöntä, rikollisuus raakaa ja ”viidakon lakien syöksemää” ja politiikka emotionaalista. (Aronen & Pakkasvirta 1998, 15.)

Oma suhteeni Latinalaiseen Amerikkaan ja kiinnostus alueen tutkimiseen syventyi Argentiinan vaihto-opiskeluvuoteni kautta. Kokemus opetti minulle paljon alueen historiasta, kulttuurista ja sosiaalisista rakenteista. Sain selville, että kyseessä on paljon monimuotoisempi alue kuin meille länsimaissa ja Suomessa usein annetaan ymmärtää. Ensisijaisesti kokemus opetti minulle kuitenkin yllättävän paljon itsestäni, omasta identiteetistäni ja kulttuuristani. Oivalsin, että ei ole olemassa mitään oikeaa normia tai keskusta, jonka kautta muita kulttuureita voisi arvostella tietyn määrätynlaisen mittapuun mukaan. Toisaalta jokainen ihminen, ihan jokaisessa maassa ja kulttuurissa, vertaa toisia aina itseensä ja omiin käsityksiinsä maailmasta. Tämä ajatuksen siivittämänä päädyin sosiologian opinnoissanikin yhä uudestaan niin toiseuden kuin sosiaalisen konstruktionismin pariin, mikä vahvisti käsitystäni omasta identiteetistä ja etenkin kielen merkityksestä maailman hahmottamisessa.

Se, että joistakin ihmisistä tehdään toisia, tarkoittaa, että heidät nähdään objekteina eikä

omaehtoisesti kokevina subjekteina. (Helne 2002, 117.) Haluankin korostaa, että tutkiessani toiseutta Latinalaisen Amerikan kohdekuvauksissa en missään mielessä halua antaa semmoista kuvaa, että Latinalainen Amerikka olisi jotenkin tietynlainen, samanlainen, yksi paikka, ja toivon, että tämä ajatus heijastuu myös käyttämistäni teorioista ja tutkimukseni lopullisena emansipatorisena tarkoituksena. Haluan nimenomaan tuoda esille sen, että meidän käsityksemme ovat valikoituja. Tuula Helne (2002, 75) sanoo, että kaikki katseet ovat historiallis-yhteiskunnallisesti ja kulttuurisesti määräytyneitä. Toiseus ei ole siis mikään luonnonilmiö, vaan sen saama hahmo riippuu aina enemmän viitekehyksestä kuin sen omasta olemuksesta. Se on relationaalista ja riippuu aina siitä kuka ja mistä asiaa katsotaan.

Se, että tutkijana olen länsimaalainen, eurooppalainen ja suomalainen nainen, vaikuttaa siis aina tutkimusotteeseeni. En voi muuttua miksikään yhteiskunnan ulkopuolella olevaksi tarkkailijaksi, vaan yhteiskuntatieteilijänä olen samalla lailla ”kala vedessä ja muiden joukossa”, sen saman todellisuuden tuote, josta keskustelen (Helne 2002, 15). Yritän kuitenkin lohduttaa sillä, että olen tietoinen toiseuteen liittyvistä ongelmista ja haluan nimenomaan purkaa niitä. Näkökulmani on kriittinen ja nimenomaan alistussuhteita purkava.

1.5 Tutkimusraportin jäsentyminen

Ensimmäisessä luvussa olen johdattanut lukijan aiheeseen selittämällä toiseutta ja sen kytkeytymistä representaation kautta diskurssintutkimiseen ja sosiaalisen konstruktionismiin. Olen lisäksi kuvaillut Latinalaista Amerikkaa tutkimuskohteena ja omaa suhdettani siihen. Toisessa luvussa syvennyn tarkemmin toiseuden tutkimuksen traditioihin ja tutkimukseni taustalla vaikuttavaan sosiaalisen konstruktionismiin. Selvitän myös mitä tarkoittaa toiseuteen olennaisesti liittyvä me ja muut -ajatusmalli. Luku kolme on tutkimusaineiston ja analyysimenetelmän esittelyä. Pohdin myös omaa positiotani toiseuden tutkimisen kentässä sekä tutkimuseettisiä kysymyksiä. Neljännessä luvussa esittelen tutkimustulokset ja suhteutan niitä aikaisempiin toiseudesta tehtyihin tutkimusten tuloksiin. Luku viisi sisältää yhteenvedon tuloksista sekä tutkimuksen arviointia ja pohdintaa. Mietin myös sitä, mikä on toiseuden tutkimuksen asema tulevaisuudessa.

2 Toiseus representaation kysymyksenä

2.1 Toiseus oman identiteetin kuvastajana

Tutkimuksessani käytettävä olennainen käsite on *toiseus*, jota voidaan lähestyä monesta eri näkökulmasta ja monen eri tieteenalan piirissä kuten filosofiassa, antropologiassa, sosiologiassa tai naistutkimuksessa. Toiseuden käsitteeseen pääsee tässä yhteydessä ehkä kuitenkin parhaiten käsiksi kategorisoinnin kautta. Löytyn (2005a, 13) mukaan länsimainen tiede on rakennettu suurelta osin kategorisoinnin varaan. Tiukkarajaista hierarkisointia ja luokittelujärjestelmiä on sovellettu niin kasvitieteen historiassa, mutta myös ihmistutkimuksessa. On ajateltu, että kategorioita ei saa sekoittaa toisiinsa. Se helpottaa elämää, kun tiedetään mihin kategoriaan kukin asia tai ihminen kuuluu (esim. nainen kuuluu eri kategoriaan kuin mies). Asioilla on tietynlainen järjestys, ja jokin asia kuuluu aina ensimmäisen lokeroon ja jokin toiseen. (Löytty 2005a, 13.)

Löytty (2005a, 9) sanoo, että: ”tutkimuskirjallisuudessa toiseudella tarkoitetaan sitä, kuinka joku tai jokin ’itsestä’ tai ’normaalista’ poikkeava merkitään ja ymmärretään itseä tai normaalia vähempiarvoiseksi”, eli toinen kuuluu siis toiseen kategoriaan. Tällöin ensimmäisen ja toisen välillä on aina valtasuhde. Löytty antaa esimerkin käsitepareista tai kategorioista kuten keskusta/periferia, suomalaiset/saamelaiset, valkoinen/musta, mies/nainen, maskuliininen/femiininen, heteroseksuaalisuus/homoseksuaalisuus ja kehittyneisyys/primitiivisyys. Hänen mukaansa ”näille binaarisille vastakohtapareille on tyypillistä, että ensin mainittu asettuu arvohierarkiassa jälkimmäistä ylemmäksi, ensimmäiseksi” (Löytty 2005a, 9). Tämä toteutuu siis silloin kun asiaa tarkastellaan keskustan, suomalaisen tai valkoisen tai muiden ensin mainittujen näkökulmasta. Arvojärjestys muuttuu, kun tarkastelukulma vaihtuu. (Löytty 2005a, 9.)

Puhe toiseudesta liittyykin aina siis itseyttä tai ensimmäisyyttä koskeviin oletuksiin. Jos esimerkiksi Afrikka on pimeä maanosa, on Eurooppa valoisa. Kun feminiinisyys on emotionaalisuutta, on maskuliinisuus rationaalisuutta. Kun maaseudun sanotaan olevan rauhan tyyssija, määrittää kaupunkia kiireinen elämänrytmi. Tällä vahvistetaan ja rajataan

omaa identiteettiä. (Löytty 2005a, 9.) Asiaa havainnollistamiseksi voidaan ajatella esimerkiksi naisen olevan ”toinen sukupuoli”, poikkeus siitä normista, jonka mukaan ihminen on yhtä kuin mies (Löytty 2005b, 162). Esimerkkiä voidaan havainnollistaa myös sillä, miten Suomen jääkiekkjoukkueen ”Leijonat” ovat miehiä ja naispelaajat ”Naisleijonia”. Kukaan ei oletta naisten olevan ”Leijonia” ellei sitä erikseen mainita. Tämänkin voi kuvitella olevan siis tietynlainen toiseuttamisen tapa.

Kulmala (2006) on tutkimuksessaan avannut toiseuden monimuotoisuutta mielenterveysongelmien, asunnottomuuden ja päihdeongelmien kautta. Hän liittyy tarkastelunsa identiteetistä käytyyn keskusteluun. Hänen tutkimuksessaan toiset ovat välineitä, jotka tarjoavat vertailukohdan oman itsensä ymmärtämiselle ja oman identiteetin rakentumiselle. Kulmala kuitenkin muistuttaa, että toiseus on subjektiivinen käsite, ja ”toiseudessa oleva” on aina subjekti. Hän tutkiikin nimenomaan toisten käsityksiä toiseudestaan. (2006, 70-71.)

Toiseutta voi tarkastella myös laajemmassa historiallisessa perspektiivissä. Marjo Kaartinen (2004, 21) antaa toiseudelle synonyymiksi *vieraus*. Hänen mukaansa länsimaissa toisilla on pitkä historia. Antiikin aikana Afrikka oli eurooppalaisesta näkökulmasta oudoin paikka. Vanhat kirjoitukset kertovat siellä olevan muun muassa kannibaaleja ja muita hirviöitä. Kristittyjen ideologiassa toisen syntisyyteen liittyi afrikkalaisten pahuus, sillä eriväristen ihmisten välille tehtiin selvä ero jo varhain. Vaikka paikkojen ja kulttuurien kuvaukset ovat muuttuneet sitten antiikin, maailmankuviamme taustalla vaikuttaa yhä toiseus, joka perustuu eroon itsen ja muiden välille. Kaartinen kuitenkin muistuttaa, että toiseus ei kuitenkaan koskaan määritä toisen oikeata olemusta, vaan se liittyy ennenkaikkea kysymykseen siitä, millainen *itse* olen ja millainen on *minun* näkemykseni maailmasta. (Kaartinen 2004, 21–23.) Tällöin tullaan taas takaisin itseyyttä ja omaa identiteettiä käsittelevään kysymykseen.

Toiseus on läheisessä yhteydessä me ja muut –teorian kanssa. Zygmunt Baumanin (2007, 53) mukaan ”minä” kuulun aina ”meidän” ryhmään. Olen suomalainen nainen ja näin ollen edustan suomalaisuutta ja naiseutta samanaikaisesti. Tunnen meidän ryhmämme hyvin ja pystyn kokemaan ryhmäläisiäni kohtaan empatiaa. ”He” ovat puolestaan vastakkainen ryhmä, johon en kuulu. Näkemykseni ryhmästä on hämärä ja hajanainen. En ymmärrä

ryhmän käyttäytymistä, jonka takia se tuntuu pelottavalta. Ajattelen heidän olevan vaarallisia ja toimivan omien etujeni vastaisesti. Samalla he kuitenkin määrittävät sitä mitä minä olen ja en ole. Meitä ei ole, ja minua ei ole, ilman heitä. Maailmankuvani ja oma identiteettini rakentuu näin vastakkaisuuden varaan. (Bauman 2007, 53.)

Myös Stuart Hallin (1999, 77) mukaan maailma jaetaan usein kahteen leiriin, meihin ja muihin, jolloin ”me” viittaa länsimaihin. Lännestä tai länsimaista puhuttaessa ei tarkoiteta kuitenkaan ilmansuuntaa vaan luokittelu- ja vertailustandardia, jonka avulla arvioidaan miten eri alueet eroavat toisistaan. Länsi koetaan usein hyväksi, kehittyneeksi ja toivottavaksi, kun taas ei-länsi on alikehittynyt, huono ja ei-toivottava. Tällöin ei-länsi toimii lännen toisena. Länsimaisuus merkitsee etnosentristä normia ja keskusta, jonka kautta muut kulttuurit voidaan määrittellä ”meistä” poikkeaviksi ja ”meille” alisteisiksi (ks. esim. Rantonen 1994, 133). Etnosentrisyys, tai *eurosentrisyys*, on kulttuurien arvottamista oman kulttuurin mittapuulla. Tällöin maailma koostuu ”meikäläisistä” ja ”muukalaisista”, kahdesta eriarvoisesta osapuolesta, jotka määrittävät toinen toisensa. (Löytty 1994, 116-117.)

Hall (1992) puhuu kolonisaation- tai siirtomaadiskurssista ja siitä, miten toinen on välttämätön länsimaiselle identiteetille. Toista rakennetaan erilaisissa kulttuurintuotteissa. Toinen on ilmaus siitä kuinka hallitseva, siirtomaita alistava ja maailmanmahtia rakentava voima voi rakentaa omaa identiteettiään vain toisen kautta. Ne ovat saman kolikon kaksi puolta. Toinen ei siis ole tuolla jossain muualla, vaan *juuri tässä*. Kolonisaatiodiskurssin löytää tiedotusvälineistä, jotka ovat erityisen tärkeitä ideologioiden tuottajia, uusintajia ja muuntajia. Ne rakentavat kolonisoidut aina toiseksi. Näin ne käyttävät valtaa tietynlaisen normijärjestelmän luomisessa. Kolonisaatiodiskurssissa tehdään siis vastakkainasettelu siirtomaaherroihin ja kolonisoituihin toisiin: meihin ja muihin. Tätä samaa diskurssiivista rakennetta tuotetaan esityksissä, jotka tulevat ilmi lauseissa ja teksteissä, juoruissa ja tarinoissa, kertomuksissa ja kirjoissa sekä maalauksissa ja valokuvissa (Hall 1992, 277).

On tärkeää huomata, että toiseus ja me ja muut –ajatusmalli ovat monimutkaisia asioita. Usein saatetaan ajatella, että ”muut” muodostavat omaa ryhmää yhtenäisemmän joukon ja kaikki ”muut” ovat samassa joukossa. Kolonialistisesta tai toiseuden diskurssista puhuttaessa saatetaan usein huomaamatta antaa ymmärtää, että toinen olisi kuka tahansa, esimerkiksi

jonkin etnisen ryhmän edustaja. Ajatellaan että ”me” olemme monimuotoisia, ja ”muut” samanlaisia. Täytyykin siis ymmärtää, että toiseus pitää sisällään ristiriitaisia tai vastakkaisia merkityksiä, kuten esimerkiksi ambivalentteja merkityksiä. (Löytty 2005a, 12.) Toiseen saatetaan kohdistaan sekä haluamista että torjumista. Näin jonkin esittäminen toisena voi olla hyvin ristiriitaista. Samalla kun pelätään, samalla myös ihannoidaan tai ollaan lumoutuneita. Ambivalenssia pitääkin Löytyn mukaan varta vasten etsiä, koska se ei välttämättä nouse esiin. (Löytty 2005a, 12–13.)

Kaartisen (2004, 115) mukaan ihailua ja pelkoa osoitetaan usein myös luontoa kohtaan. Hän käyttää termiä ”tropikalismi”, jolla hän viittaa länsimaiseen näkökulmaan vieraasta ympäristöstä. Vierias luonto ja kuuma tropiikki on villi, hurja ja raaka: ”Yleisten mielikuvien tasolla tropiikki on palmurantoja ja kosteita, viljejä sademetsiä” (Kaartinen 2004, 121). Usein puhutaan myös paratiisista, jossa luonto on kuin Edenin puutarha ja jossa ihmiset elävät harmoniassa ympäristönsä kanssa.

2.2 Representaatio ja toiseus

Toiseuden syntymistä ja kohtaamista on tutkittu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja erilaisissa representaatioissa eli esityksissä. Kulttuurintutkimuksessa ollaan oltu kiinnostuneita etenkin jälkimmäisistä. (Löytty 2005b, 167). Representaatiolla vastataan siihen, miten jotakin asiaa esitetään kirjallisuudessa, mainoksissa ja yleensä mediassa. Esa Väliwerrosen (1998, 19) mukaan representaatio on jonkin asian esittämistä *jonkinlaisena* ja se liittyy olennaisesti myös kieleen ja täten myös diskurssintutkimukseen. Kun esimerkiksi sanotaan, että jokin asia ”leviää kuin syöpä”, viitataan siihen, että asia on pahasta. Puhumalla ”pakolaistulvasta” tuotetaan samalla mielikuvaa luonnonilmiömaisestä ongelmasta. Ne ovat *yhdenlaisia* näkökulmia, eivätkä suinkaan ainoita oikeita.

Kielen sanat ja visuaaliset symbolit esittävät aina tiettyjä käsitteitä. Valitsemme tiettyjä sanoja ja symboleita esittämään tiettyjä ajatuksia ja tunteita. Tällöin aina nojaudumme kulttuurissamme jaettuihin käsityksiin siitä, mitä sanoja tai kuvia pidetään tiettyjen asioiden merkkeinä. Yrityksemme ilmaista itseämme ja ajatuksiamme niin kuin haluaisimme voi

kuitenkin jäädä vajavaiseksi, emmekä aina välttämättä pysty hallitsemaan niiden sanojen visuaalisten merkkien merkityksiä, joita viestinnässä käytämme. Saatamme viestittää jotain, mitä emme tietoisesti itse hahmota. Toisaalta viestin vastaanottaja voi omata erilaisen kulttuuritaustan ja tulkita viestimme aivan eri tavoin kuin haluaisimme. (Väliverronen 1998, 19.)

Se, miten representaation ymmärtää, vaikuttaa siihen, millaisella tutkimuksellisella otteella visuaalista tai tekstuaalista kulttuuria lähestytään. Voimme pohtia sitä toimiiko kuvallisuus ja representaatio todellisuuden heijastumana vai rakentaako se todellisuutta. Jos representaatio heijastaa todellisuutta, päädyimme kysymykseen kuvan todellisuudesta tai epätodellisuudesta. Jos miellämme kuvan puolestaan rakentavan todellisuutta, tutkimme sitä, millaisen todellisuuden kuva rakentaa ja millä keinoin. (Seppänen 2005, 78.)

Representaation käsite on tässä tutkimuksessa kytköksissä sosiaalisen konstruktionismin teoriaan, jota pohdin syvemmin seuraavassa alaluvussa. Konstruktivistisesti ymmärretty representaation tutkimus vastaa kysymykseen siitä, millaisen todellisuuden mediaesitys tuottaa ja millaisilla keinoilla. Emme vertaa representaatiota todellisuuteen (ja siihen, miten ”oikeasti” on), vaan ajattelemme representaation olevan osa todellisuutta. Mielenkiintoista tällöin on tutkia, millaisia keinoja representaatio käyttää hyväkseen antaakseen vaikutelman, että se esittää todellisuutta. (Seppänen 2005, 95.)

John Fiske (2003, 135) kertoo, että yksi keskeisimmistä representaation strategioista on toiseksi tekeminen (engl. othering). Toinen on aina representaation tuotetta. Hän toteaa, että Afrikan lisäksi Lähi-itää, Aasiaa ja Latinalaista Amerikkaa on johdonmukaisesti tehty toiseksi eurooppalaisen ja yhdysvaltalaisen imperialismin kautta. Toiseksi tekeminen on jo niin vakiintunutta, että sitä ei edes huomata. Jo tietyt termit kuten ”kolmannet maat” ovat hyvä esimerkki siitä. Löytty (1997, 16) toteaa, että: ”imperialismin elähdyttämässä länsimaisessa ajattelussa koko maailma mielletään pelikentäksi. Pelaajina on ollut joukko Euroopan valtioita ja ajan kuluessa yhä enemmän Yhdysvallat”. Eurooppalaiset omaksuvat tietynlaiset mentaaliset kartat jo lapsuudessa, ja peli-metafora siirtyy vaivatta lastenhuoneesta maailmanpolitiikkaan (Löytty 1997, 17). Näin ollen tietynlaisella representaatiolla saattaa olla pelottavankin kauaskantoisia seurauksia. Toiseuden

representaatiosta käyvät esimerkkinä monet stereotyyppiset esitystavat kuten uutiset, joissa Euroopan maat kuvataan aktiivisiksi toimijoiksi, jotka ”tuovat” sivistystä ja demokratiaa samalla kun muut maat ovat passiivia objekteja, jotka ”ottavat vastaan” apua. Tämän oletetaan olevan vielä ihan itsestään selvä ja oikea tapa puhua. Kieli on tällöin vallankäytön väline.

Representaatiotutkimuksessa niin sanotulla vastakirjoituksella, vastapuheella tai vastakatsella on tavoitteena pysähtyä kuuntelemaan niiden ihmisten ääntä, jotka valtakulttuurissa määräytyvät marginaali- tai alistettuihin ryhmiin kuuluviksi (Löytty 2005b, 171). Tämän tutkimuksen voisikin sanoa olevan tietynlainen vastakirjoitus, jolla haluan rohkaista lukijaa katsomaan maailmaa kriittisten silmälasien läpi ja kyseenalaistamaan itsestään selviltä tuntuvat representaatiot.

2.3 Tutkimuksen taustalla vaikuttava sosiaalinen konstruktionismi

Sosiaalinen konstruktionismi on ollut suosittu käsite yhteiskuntatieteissä viime vuosikymmeninä. Sen juuret ulottuvat 1960- ja 1970-luvulle kielelliseen käänteeseen, jolloin sosiaalista todellisuutta alettiin yhä enemmän tutkia kielen näkökulmasta. Todettiin, että kieli ei pelkästään heijasta vaan se konstruoi eli rakentaa todellisuutta. Kieli on jo itsessään sosiaalisesti rakentunut. (Seppänen 2005, 95–96.) Näin ollen myös tietomme todellisuudesta on sosiaalisesti rakentunutta, ja yhteisö on tiedon muodostumisen tausta. Kimmo Saariston ja Kimmo Jokisen mukaan (2005, 101): ”totunnaistuminen järjestää arkielämän todellisuudeksi, jonka ilmiöt ryhmitellään tyypeiksi”. Kielen ja niin sanotun arkijärjen avulla järjestämme kokemaamme yhteistä todellisuutta.

Sosiaalisen konstruktionismin pioneerit Peter L. Berger ja Thomas Luckmann (1994, 77–83) selvittävät teoksessaan ”Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen”, miten kieli ja symboliuniversumit (kuten uskonto, filosofia, taide ja tiede) ovat mukana kaikessa kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa ja sosiaalisessa toiminnassa, ja kieli on käytettävissä olevista merkkijärjestelmistä tärkein: se tekee yhteisistä kokemuksista mahdollisia kaikille kieliyhteisön jäsenille. Todellisuus on sosiaalisesti rakentunut siten, että tietomme todellisuudesta välittyy ja muotoutuu aina sosiaalisissa prosesseissa. Myös se, mitä ihminen

on, rakentuu sosiaalisesti. Koko todellisuus on siis tulkittua todellisuutta, joka on syntynyt ihmisten yhteistyön tuloksena. (Berger & Luckmann, 1994.)

Pertti Alasuutarin (2001, 121–122) mukaan erilaisia kulttuurintuotteita kuten elokuvia, mainoksia tai vitsejä ei voida tarkastella totuudenmukaisina kuvauksina empiirisestä todellisuudesta, koska niiden suhde todellisuuteen on mutkikkaampi. Juuri tästä syystä niitä pidetään kulttuurintutkimuksessa kuitenkin tavoitteiden kannalta kiinnostavampana. Alasuutari sanoo, että: ”tavoitteena on eritellä niitä kulttuurisia struktuureja, joiden varassa ihmiset maailmaa hahmottavat, ja jotka muodostavat ne erityiset, historialliset ehdot, joiden alaisina myös kovat taloudelliset lainalaisuudet toteutuvat”. (Alasuutari 2001, 121–122.)

Sosiaalinen konstruktionismi on siis relativistinen näkemys todellisuudesta, joka tarkastelee todellisuutta kielenkäytön osalta. Tällöin sillä on myös tietynlainen metodologinen kanta. Yhteiskunta on ihmisten itsensä tuottama ja uusintama. Tiedonsosiologisesti se merkitsee sitä, että tieto on aina tietoa jostain asemasta käsin (Helne 2002, 19). Tämä liittyy olennaisesti jo aiemmin käsittelemääni representaation ja toiseuden käsitteeseen, jonka merkitykset kiinnittyvät erilaisten merkityssystemien verkostoon, josta todellisuutemme on rakentunut.

3 Tutkimusaineisto ja -menetelmä

3.1 Matkakohdekuvaukset tutkimusaineistona

Tutkimukseni empiirisenä aineistona ovat suomalaisten matkanjärjestäjien esitteet sekä Internet-sivut ja tarkemmin ottaen Latinalaisen Amerikan matkakohdekuvaukset. Keräsin tutkimusaineiston parin kuukauden aikana (joulukuu 2009 ja tammikuu 2010) matkatoimistoista ja matkaesitteitä tarjoavista kioskeista. Tilasin muutamia esitteitä myös Internetissä suoraan matkanjärjestäjiltä. Joillakin Latinalaiseen Amerikkaan matkoja tarjoavilla matkanjärjestäjillä ei kuitenkaan ollut tarjota paperisia esitteitä, vaan heillä oli pelkät Internet-sivut. Tällöin päätin heidän osaltaan keskittyä internet-sivujen matkakohdekuvauksiin. Huomasin myös, että kaikki matkanjärjestäjät tai matkaesitteet eivät tarjonneet Latinalaisen Amerikan matkoja, joten jätin ne tutkimusaineistosta pois.

Jotkut matkanjärjestäjät tarjosivat useampia kohteita Latinalaiseen Amerikkaan kuin toiset. Lisäksi jotkut olivat panostaneet matkakohteiden kuvailuun enemmän kuin toiset. Kuvaukset olivat yskittäisten matkanjärjestäjien osalta yleensä samat niin matkaesitteissä kuin Internetissä lukuun ottamatta pieniä vaihteluita kuten lausejärjestyksiä. Internet-sivuilta löytyi kuitenkin yleensä ottaen enemmän tekstiä kuin paperisista esitteistä. Lopulta valikoin 9 eri matkanjärjestäjää, jotka ovat Area, Aurinkomatkat, Aventura, Finnmatkat + Finnmatkat Tema, Lomamatkat, Matka-Atlas, Suomen matkatoimisto, Tjäreborg ja Olympia. Ne tarjosivat matkoja Argentiinaan, Brasiliaan, Chileen, Peruun, Ecuadoriin, Boliviaan, Kuubaan, Meksikoon, Dominikaaniseen tasavaltaan, Aruballe, Curaçaolle sekä Väli-Amerikan kiertomatkoja. Yhteensä analysoitavaa tekstiä tuli noin 14 liuskan verran (Times New Roman, riviväli 1).

Matkakohdekuvaukset ovat vapaasti luettavissa Internetissä (ellei niitä ole päivitetty) matkanjärjestäjien sivuilla ja esitteissä, jotka ovat ilmaisia ja saatavilla niitä tarjoavissa toimipisteissä. Koska ne eivät ole mitään salaista tietoa, annoin itselleni luvan mainita matkanjärjestäjien nimet tutkielmassani. Kyseessä eivät ole jotkin yksittäiset henkilöt, vaan yritykset, joiden esitteet ja Internet-sivut ovat joka tapauksessa vapaasti julkisuudessa

kaikkien luettavissa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2009) mukaan tutkittavien osallistuminen tulee olla vapaaehtoista ja perustua riittävään tietoon, mutta vapaaehtoisen suostumuksen periaatteesta voidaan poiketa tutkittaessa julkistettuja ja julkisia tietoja.

3.2 Sosiaalisen konstruktionismin sävyttämä diskurssianalyysi

Lähtökohtana tutkimukseeni ja analyysiini on se, että esitteissä ja internetissä olevat kohdekuvaukset ovat representaatioita eli yhteiskunnallisesti muodostuneita esityksiä, ja tämä pohjautuu sosiaalisen konstruktionismin teoriaan. Tarkoitukseni on tutkia toiseuden representaatioita tekstissä ja tämä suuntaa tutkimustani kohti kriittistä diskurssianalyysiä, jossa lähtökohtana on kriittisyys alistussuhteita kohtaan ja muutosusko (Vidén, ei vl).

Diskurssintutkimuksen perusajatuksena on se, että sanoilla ja ilmauksilla, eli kielellä, ei ole yhtä ainoaa pysyvää merkitystä vaan merkitykset voivat muuttua; ne riippuvat ajasta ja paikasta. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 12.) Auto ei siis tiedä olevansa auto. Se ei myöskään tiedä olevansa ”purkki”, ”bensasieppo” tai ”kulkuneuvo”. Merkitykset syntyvät aina siis tilanteessa ja kontekstissa – kuka puhuu ja kenelle. Diskurssintutkijaa kiinnostaa nimenomaan se, miten näitä merkityksiä tuotetaan ja mitä sääntöjä, ehtoja tai seurauksia niillä on (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 12).

Diskurssintutkimus liittyy läheisesti representaatioon ja sosiaaliseen konstruktionismiin, jonka mukaan todellisuus rakentuu aina sosiaalisesti. Kieli on väline, jota muokkaamalla saadaan erilaisia lopputuloksia – erilaisia todellisuuksia. Samalla kielellä on diskurssiivista valtaa: se representoi maailman tapahtumat ja ihmiset totena tai tapahtuneena. Kielellä on siis representaatioluonne. Se esittää uudelleen (”re-present”) maailmaa, tiettyssä valossa ja tietynlaisessa järjestyksessä. Se on merkitysten tuottamista kielen tai muiden merkitysjärjestelmien avulla. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 12, 53–56.)

Niin kuin representaatiot eivät diskurssitkaan ole viattomia. Ne liittyvät aina valtaan ja valtaan tehdä asioista tosia. Esimerkiksi palestiinalaiset voidaan kuvata vapaustaistelijoina tai terroristeiksi. Oleellista on se, miten diskurssi vaikuttaa käytäntöön ja mitä se merkitsee.

Usein onkin tapana luoda vastakohtapareja, binaarisia oppositioita, joissa itsensä keskuksi määrittelevä marginalisoi toisen, ”uhkaavan” ryhmän. Näin toisille saatetaan luoda negatiivinen ja ”meistä” irrallinen kuva. (Lindström 1994, 182.)

Sari Pietikäisen ja Anne Mäntysen (2009, 61) mukaan representaatioissa hyödynnetään usein myös semioottisia resursseja kuten kulttuurisia kuvastoja ja visuaalisia indeksejä. Ne ovat visuaalisia diskursseja, joissa tuotetaan merkityksiä tietynlaisia semioottisia elementtejä yhdistelemällä (esim. punainen väri kuvaa vaaraa, savu on tulen merkki, Suomen lippu viittaa isänmaallisuuteen jne). Diskurssintutkijat hyödyntävät siis usein myös semioottista lukutaitoa, jonka avulla voidaan tarttua murtumiin ja kiteytymiin, joissa vahvoja itsestään selviä representaatioita kyseenalaistetaan. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 61–62.) Diskurssianalyysin tavoitteena onkin purkaa itsestäänselvyksiä, mutta samalla myös tuoda esille sitä millaista toimijuutta tietyllä kentällä arvostetaan ja miten esimerkiksi matkailijaa houkutellaan (Vidén, ei vl).

3.3 Tutkimuksen toteuttaminen

Diskurssintutkimuksessa aineiston analysointi on monimuotoinen prosessi ja myös teoria ja tutkimuskysymyksen elävät tutkimuksen edetessä. Pietikäinen ja Mäntynen (2009, 168) sanovatkin, että diskurssintutkimus prosessina on liikkumista hermeneuttisella kehällä, jolloin analysointia tapahtuu monessa eri kohdassa ja samoihin kohtiin palataan yhä uudelleen. Joskus harhaillaan sivupoluille ja joskus löydetään uusia polkuja. Diskurssintutkimukseen ei ole mitään ennalta määrättyä tee-näin-ohjekirjaa, vaan jokainen valitsee itse oman reittinsä. Tärkeää on, että valinnat perustellaan. Tällöin tutkimus on uskottava ja luotettava. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 168.)

Diskurssianalyysiä hyödyntänyt Mia Heikkilä (2004, 39) kertoo gradussaan, että:

Varsinainen analyysi alkoi huolellisella ja toistuvalla aineiston lukemisella säännönmukaisuuksien ja usein ilmenevien rakenteiden löytämiseksi. Pohdin pitkään aineiston jakamista teemoihin esille nousevien aihealueiden mukaan. Teemoittaminen tuntui kuitenkin mahdottomalta, koska asiat liittyivät olennaisesti toisiinsa. (...)

Teemoittelun sijaan hän katsoi perustellummaksi luokitella tekstiaineisto niin sanottujen

tulkintarepertuaarien mukaan. Merkityssysteemien erottaminen ei tarkoita erillisten aiheiden erottamista toisistaan, vaan merkityssysteemeillä voidaan tehdä ymmärrettäväksi erilaisia teemoja. (Heikkilä 2004, 39.)

Koin Heikkilän analyysitavan myös itselleni läheiseksi. Aloitin analyysini selaamalla aineistoa läpi ja muodostamalla siitä itselleni kokonaiskuvaa. Yritin etsiä aineistosta toistuvia rakenteita ja säännönmukaisuuksia. Aineistoni oli siinä mielessä erittäin rikas, että se antoi todella paljon. Yhdestä kappaleesta saattoi löytää useampia merkitysrakenteita. Toisaalta aineiston monipuolisuus teki analyysiäni raskaaksi ja aikaa vieväksi. Yhden kappaleen parissa saattoi vierähtää kokonainen päivä. Siitä löytyi monia merkitysrakenteita, jotka viittasivat useaan eri asiaan kuten hallitsemiseen, valloitukseen, nautintoon, tropikalismiin, rodullistamiseen ja luonnollistamiseen. Pohdin pitkään, miten pystyn muodostamaan niin monipuolisesta aineistosta yksinkertaistettuja repertuaareja.

Analyysiprosessissa ei voi seurata tiettyjä sääntöjä ja reseptejä, vaan usein seurataan vain omia aavistuksia ja alustavia tulkintarepertuaareja, joita myöhemmin on yhä uudelleen muokattava ja jopa hylättävä. (Wetherell & Potter 1988, 177.) Tämän ohjeen siivittämänä peilasin esiin nousseita tuloksia aikaisempiin tutkimustuloksiin aiheesta. Huomasin, että aineistosta löytyi samankaltaisuuksia aikaisempiin tutkimuksiin verrattuna. Samalla löytyi myös uusia, erilaisia vivahteita saaneita merkityksiä. Annoin siis aineiston puhua. Lopulta päädyin jakamaan tekstiaineistossani esiintyneet merkityksellistämisyhteisöt kolmeen suureen diskurssiin: 1) Löydettävä, valloitettava ja hallittava toinen, 1) luonnollinen ja huoleton toinen sekä 3) tarumainen, menneisyyteen juuttunut toinen. Seuraavassa luvussa tarkastelen näitä diskursseja tarkemmin. Diskurssien keskinäistä suhdetta pohdin enemmän viimeisessä luvussa.

4 Latinalaisen Amerikan toiset

4.1 Johdatusta suomalaiseseen toiseuttamiseen

Latinalaisen Amerikan kohdekuvauksista löytyy selkeästi meidän ja muiden kaltainen vastakkainasettelu. Materiaali on suunnattu suomalaisille asiakkaille, joten lukija kuuluu automaattisesti meihin, suomalaisiin matkailijoihin, jotka katsovat muita eli toisia. Matkakohde ja sen asukkaat ovat katsomisen kohteena, usein pelkkänä passiivisena nähtävyytenä. He eivät kuulu matkailijoihin eli meihin ja ovat tällöin muita, meidän vastakohtaparimme. Tämä me ja muut -jaottelu oli siis keskeinen lähtökohta tutkimukselleni. Matkakohdekuvaukset noudattavat suurilta osin samanlaista toiseuttamisen kaavaa, kuin aikaisemmissa tutkimuksissa matkailun mediarepresentaatioista on ilmennyt.

Latinalaista Amerikkaa kuvataan teksteissä karkeasti sanoen kolmen suuren diskurssin kautta: valloittamisen, luonnollisuuden ja menneisyyden. Matkakohde ja matkakohteen ihmiset merkityksellistetään siis näiden diskurssien kautta. Kuvauksia leimaa myös tietynlainen aktiivisen, harkitsevan ja sivistyneen matkailijan sekä passiivisen, huolettoman ja sivistymättömän paikallisen ero. Vaikka useimmiten paikallinen toimii mielenkiintoisena nähtävyytenä, joskus paikalliselle annettiin jopa ihan toissijainen rooli:

Kaupungissa ei ole sen kummempia nähtävyyksiä, mutta idyllisiä kortteleita, mukavaa tunnelmaa ja paikallisväriä on hauska käydä katsastamassa. (Tjäreborg)

Paikallisväriä käydään nimenomaan ”katsastamassa”. Sitä ei jäädä sen kummemmin tutkimaan, koska sitä ei matkalle tultu katsomaan. Koska kaupungissa ei ole turisteille suunnattuja ”sen kummempia nähtävyyksiä”, on koko kaupunki itse asiassa aika turha. Paikallisella ei ole turistille arvoa, mikäli hän ei ole esillä nähtävyytenä. Paikalliset ovat mielenkiintoisia siis vain, kun he ovat omistautuneet turistien viihdyttämiseen. Muuten heistä puhutaan ”paikallisvärinä”, jolla merkityksellistetään paikallisia ”värikkäinä”, jotka eroavat meistä tavallisista ”normivärittömistä”. Tämä lähentelee toisen rodullistamista (Hall 1992, 160). Värikkyyttä korostaa myös Aurinkomatkojen esimerkki:

Voit valita hotellisi läheltä paikallisasutusta, värikkään ja eloisan kalastajakylän kupeesta tai hieman kauempaa, modernilta monipuolisten palvelujen hotellialueelta. (Aurinkomatkat)

Moderniutta määrittävät siis monipuoliset palvelut ja hotellialue, kun paikallisasutus on ei-moderniuudessaan värikäs ja eloisa. Tällöin modernia määrittää tässäkin kuvauksessa normivärittömyys, johon värillisiä verrataan. Latalalaisen Amerikka on kuvausten perusteella suunniteltu nimenomaan matkailijoita, ei paikallisia, varten. Paikallisten esiintyminen alueella on poikkeus ja mukava lisä, kuten alla oleva esimerkki osoittaa:

Toisaalta Playa del Carmenissa elää edelleen paikallinen kylätunnelma, jossa elämä on mukavaa ja asiat otetaan rennosti. (Tjäreborg)

Paikallinen kylätunnelma on ”edelleen” elossa; se ei ole vielä kuollut, mutta tulevaisuudessa se on toki mahdollista. Silti paikallisten kerrotaan elävän mukavasti ja rennosti katoavaisuudestaan huolimatta. Kuvauksesta huomaa hyvin sekä katoavaisuuden ja huolettomuuden merkityssysteemien yhteenkietoutumisen. Samalla kun paikalliset ovat vaarassa kadota, he ovat huolettomia ja ottavat rennosti. Ehkä he eivät itse ymmärrä kohtaloansa, ja naiivina elelevät kylissäänsä mukavasti.

Kertomalla toistuvasti matkailijalle, että paikalliset ovat ystävällisiä ja huolettomia, vahvistetaan matkailijan asemaa ja rakennetaan matkailijan omantunnon turvaverkkoa, koska jos paikalliset olisivat alakuloisia, jossain olisi vika. Sitä matkailijat eivät halua miettiä: matkakohteisiin ei mennä ”katsomaan kurjuutta” (Harju 2009). Toisaalta käytännössä monessa matkakohteessa matkailijat usein rajataan aidatulle hotellialueelle vetoamalla ulkomaailman ja paikallisten vaarallisuuteen. Paikallisuutta ei katsota muuten kuin oppaan ja ryhmän seurassa, ja mieluiten turisteille suunnatussa lavashow’ssa mukavasti allasbaarin äärellä. Paikalliset ovat siis ihan kivoja, kunhan pysyttelevät lavalla - tai loitolla. Matkailu on tällöin tyhjillä paratiisirannoilla loikoilua, jossa kukaan ei ole häiritsemässä rentoutumista.

Paikallisilla ei Latalalaisen Amerikan matkakohdekuvauksissa usein ole juuri muuta funktiota kuin passiivisena objektina, nähtävyytenä, oleminen. Mikäli paikalliset osoittavat aktiivisuutta jossain, se kohdistuu matkailijoiden viihtymistä kohtaan:

Rannoilla on hyvin tilaa ja voit nauttia auringosta omassa rauhassa. Nosta aurinkotuolisi merkkiloppu ylös ja tarjoilija kipaisee luokseksi ottamaan virvoketilauksesi. (Tjäreborg)

Masseyn (2008, 84) mukaan matkaesitteiden tarjoama valikoiva ymmärrys harvoin mainitsee paikallisia ihmisiä kuvauksissaan, lukuun ottamatta jo pakonomaiseksi rituaaliksi muodostunutta lausahdusta heidän sydämellisestä ystävällisyydestään. Massey toteaaakin sen olevan varsin ongelmallista, koska usein paikka kuvataan vain joksikin, joka on olemassa turistien viihdyttämistä eikä paikallisia asukkaita varten. Matkailijoiden kosketus paikallisiin ihmisiin ja heidän arkipäiväänsä ulottuu hotellin vastaanottoaulaan ja allasbaariin. Matkailijoina jääme vaille tärkeää tietoa lomamatkojemme vaikutuksesta paikalliseen elämään, ja meitä myös ohjataan olemaan miettimättä vastuutamme. (Massey 2008, 84.)

Seuraavassa alaluvuissssa esittelen tarkemmin matkakohdekuvausten Latinalaiselle Amerikalle antamia merkityksiä. Alaluvut etenevät valloittamisen, luonnollisuuden ja menneisyyden diskurssien siivittämänä. Diskurssien keskinäistä suhdetta pohdin enemmän viimeisessä luvussa.

4.2 Löydettävä, valloitettava ja hallittava toinen

Pitkään se oli vain unelias kalastajakylä, ja sellaiseksi se olisi ehkä jäänytkin, ellei Brigitte Bardot olisi eksynyt sinne 1960-luvulla. BB ihastui ikihyvikseen – ja pian Euroopan seurapiirit tulivat perässä. (Area)

Brasilian pienen kalastajakylän menestyksen esitetään olevan eurooppalaisten ansiota. Ilman eurooppalaisia kylä olisi unelias, passiivinen ja voimaton, joka ei saisi nostettua itseään eurooppalaisten tasolle. Paikalliset eivät siihen kykene, ja ovat näin eurooppalaisia heikompia.

Löytämisen-, valloitus- ja hallitsemisdiskurssissa Latinalaista Amerikkaa ja paikallisia merkityksellistetään vahvasti löytämisen, valloittamisen ja hallitsemisen kautta. Matkakohdekuvauksissa toistuu lähes säännönmukaisesti idea ja tarina eurooppalaisesta sivistäjistä tai indianajonesmaisesta seikkailijasta, joka saapuu maanpäälliseen paratiisiin, josta puuttuu kehittynyt (eurooppalainen) sosiaalinen järjestys. Matkailija lähtee nimenomaan *löytöretkelle*. Samalla, kun tuotetaan kuvaa itsestä aktiivisena löytäjänä, valloittajana ja hallitsijana, määritellään toinen löydetyksi, valloitetuksi ja hallittavaksi.

Tämä noudattaa toiseuttamisen tapaa, jossa paikallisten ei oleteta olevan itse aktiivisia, omaehtoisia, dynaamisia toimijoita. He odottavat löytäjänsä, eurooppalaista pelastajaansa. Näin heidät passivoidaan ja kahlitaan paikalleen.

Caton & Santos (2009, 194) puhuvat matkakohdekuvausten mestarista ja palvelijasta (”master and servant”), jolla he viittaavat kolonisoijan ja kolonisoidun väliseen suhteeseen. Kolonisoitu on siis olemassa palvellaakseen mestariaan. Tämänkaltainen suhde toistuu lähes säännönmukaisesti tutkimassani aineistossa. Paikallista toiseutetaan löytämisen, valloittamisen ja hallitsemisen kautta. Tällöin paikalliselle ei anneta muuta funktiota kuin palvelijana oleminen.

Teksteissä viitataan usein siirtomaa-aikaan ja Kolumbukseen, josta rakennetaan sankarimainen palvottu idoli. Myös muita länsimaisia ”suurmiehiä” seikkailee kuvauksissa:

*Tänne myös Kolumbus aikanaan rantautui, lähde sinäkin löytöretkelle Karibian lämpöön.
(Tjäreborg)*

Kuuban pääkaupunkia Havannaa sanotaan yhdeksi maailman hurmaavimmista kaupungeista, eikä ihme. Hemingwayn ajan tunnelma on vielä aistittavissa kujilla ja kahviloissa (Matka-Atlas)

Pääkaupungissa Havannassa talot ovat sadan ja autot viidenkymmenen vuoden takaa, kaikki rapistuneita, mutta uljas siirtomaa-ajan charmi on tallella. (Area)

On ymmärrettävää, että siirtomaa-ajasta puhutaan, koska onhan se merkittävä osa Latinalaisen Amerikan historiaa. Toisaalta löytämis-, valloitus- ja hallitsemiskurssissa siirtomaa-aikaa romantisoidaan ja kuvataan nostalgisena ja uljaana eleganssina eikä huomion kohteena ole esimerkiksi kolonialisaation aikainen alkuperäiskansojen alistaminen ja hävittäminen. Alueiden hurmaavuus johtuu länsimaisten suurmiesten luomasta tunnelmasta. Alla olevassa esimerkissä Recifen kulta-ajan kerrotaan olleen silloin, kun sitä hallitsivat hollantilaiset, eivät paikalliset itse:

Vanhanajan arkkitehtuuri muistuttaa Recifen kulta-ajasta, jolloin Pernambucon osavaltiota hallitsivat hollantilaiset. (Aurinkomatkat)

Diskurssia voi helposti peilata keskusteluun Amerikan löytöretkistä ja etenkin eurooppalaisten koskeviin esityksiin niistä. Vaikka Suomi ei ole ollut siirtomaavalta (vaan Suomi itse on ollut valloitettu), on meihin vaikuttanut kuitenkin hyvin paljon länsimainen

ajattelutapa, kun ajattelemme suhdettamme kehittyviin maihin. Olemmehan erottamaton osa länsimaista kulttuurihistoriaa (Kaartinen 2004, 17–18). Vaikka suhteemme ”kolmanteen maailmaan” on kuitenkin varmasti hyvin erilainen kuin esimerkiksi espanjalaisilla tai englantilaisilla, ei Kaartisen (2004, 17–18) mukaan suomalainen poikkeakaan oleellisesti länsimaisesta, ja olemme syyllistyneet siinä mielessä toiseuttamiseen monella tapaa.

4.3 Luonnollinen ja huoleton toinen

Löytyn mukaan (2005c, 92) siirtomaa-ajan taiteessa ja kirjallisuudessa Afrikka ja afrikkalaiset toiseutettiin niin, että heidät kuvattiin yksinkertaisiksi luonnonlapsiksi. Heidän esitettiin elävän niin sanotusti menneellä aikakaudella. Kuvauksissa korostui pidäkkeetön seksuaalisuus ja eläimellisyys. Joskus heidän mainittiin olevan jopa ihmisenmuotoisia eläimiä. Löytty (2005c, 92) sanoo, että afrikkalaisten toiseuttamisen keinoja olivat muun muassa lapsellistaminen, luonnollistaminen, estetisoiminen, eksotisoiminen, erotisoiminen ja primitivisointi. Samankaltaisia toiseuttamisen tapoja on löydettävissä myös Latinalaisen Amerikan matkakohdekuvauksista. Kun toinen liitetään luontoon, on kyse luonnollisesta diskurssista. Luonnollinen toinen on usein myös huoleton: hän ei stressaa eikä muutenkaan ajattele vakavia, vaan on aina iloinen ja hieman yksinkertainen. Toisaalta huolettomuus tarkoittaa myös tietynlaista arvaamattomuutta ja villeyttä: toisten kanssa tulee olla varuillaan, ikinä ei tiedä mitä tapahtuu tai mitä he keksivät matkailijan menoksi.

Luonnollisessa diskurssissa toisten identiteettiä määrittää vahvasti kuuluminen luontoon ja luonnonmukainen käyttäytyminen. Tällä tehdään eroa omaan kulttuurisuuteen ja sivistyneisyyteen. Taustalla on käsitys siitä, että toinen kyllä pyrkii kohti sivistystä ja kulttuuria - sinne missä me jo olemme - mutta on kykenemätön irtautumaan luonnosta. Hänen mentaliteettinsä ei anna periksi, ja hän on tiukasti sidoksissa luonnonmukaiseen elämään. Hän on näin ollen lähes perustavanlaatuisesti erilainen kuin me.

Niskalan ja Saarisen tutkimuksesta käy ilmi, että Afrikan ovahimbojen kuvat laitetaan usein vierekkäin, päällekkäin tai allekkain eläinten ja maisemakuvien kanssa. Asetelmat kielivät

ovahimbojen kuulumisesta osaksi luontoa, flooraa ja faunaa. He ovat ”luonnon jatkeita”, yksi kuvauskohde maisemien ja eläinten joukossa. Niskala ja Saarinen puhuvat *zooifikaatiosta*, jolloin alkuperäiskansat ovat ikään kuin nähtävyyksiä muiden lomassa. Erilaiset safarimatkat noudattavatkin tätä kaavaa, ja alkuperäiskansat ovat osa safarien ohjelmanumeroa leijonien ja puhvelien ohella. (Niskala & Saarinen 2009, 8.)

Latinalaisen Amerikan ja Afrikan esitykset eivät ole kaukana toisistaan. Vaikka Latinalaisen Amerikan matkakohdekuvauksissa ei ehkä yhtä selvästi tuoda esille paikallisten eläimellisyyttä tai luonnollisuutta, siitä on havaittavissa piirteitä:

Uskomaton Brasilia tarjoaa hienoimmat kohteensa matkalla, joka yhdistää sykkivän Rion suurkaupungin, valtavat Iguaçun putoukset, Amazonin villin viidakon ja Bahian afrobrasilialaisen kulttuurin. Jännittävää viidakkoelämää, mielenkiintoisia nähtävyyksiä ja paikallisten iloista naurua. Matkalla koemme hengästyttävän määrän Brasilian upeimpia elämyksiä – tietysti rennosti sambaten. Anna brassirytmien tarttua! (Aventura)

Talojen avoimista ikkunoista kaikuu merengue-musiikki, jonka iloisen rytmin paikalliset ovat saaneet jo äidinmaidossaan. (Tjäreborg)

Tekstit antavat kuvan, että paikallinen kulttuuri kietoutuu läheisesti yhteen jännittävyden, viidakkoelämän, hengästyttävyyden ja villeyden kanssa. Vaikka ensimmäisessä tekstinpätkässä viljellään useita erilaisia määritteitä, samalla ne pinotaan yhteen ja pelkistetään lopulta hieman holtittomastikin sambaan, brassirytmiiin ja iloiseen nauruun. Joka tapauksessa paikallisuus on läheisessä yhteydessä luonnon kanssa. Jälkimmäisessä esimerkissä luonnollisuuteen viittaa äidinmaito, joka ”sisältää” merengue-musiikkia.

Luonnollinen toinen on aistillinen, villi ja yksinkertainen. Matkakohdekuvausten luonnollinen diskurssi sisältää käsityksen toisesta aistillisena, villinä ja yksinkertaisena luonnonlapsena, joka ei osaa pitää itseään aisoissa. Matkakohteet kuvataan usein hieman syntisiksikin paikoiksi, joissa matkailijan tulee olla varuillaan tai sitten hän voi puolestaan heittäytyä mukaan villin ilmapiiriin vietäväksi.

Rannat ovat myös huippua, samoin villin aistillinen yöelämä. (Area)

Búzioksen pehmeät rytmit viihdyttävät huvittelunhaluisia. (Aurinkomatkat)

Kuumia rytmejä viilentää kirpeänraikas caipirinha-drinkki – siinä maistuu vapaus ja ikuinen kesä! (Aurinkomatkat)

Matkailijan tulee osata pitää varansa villissä ympäristössä. Pehmeys ja tietynlainen kevytmielisyys syntyvät kuumassa ilmastossa. Rantosen (1994, 140) mukaan käsitys ihmisten tiettyjen luonteenpiirteiden syntymisestä ilmaston vaikutuksesta on vanhaa perua. Rantonen sanoo, että Immanuel Kant puhui kostean lämmön olevan osasyynä ei pelkästään ihonvärille, mutta myös laiskuudelle, kevytmielisyydelle ja tietynlaiselle pehmeydelle. Tällöin vahvistettiin pohjoisten valkoihoisten, rationalistien, ylemmyyttä ilmastosihiin vedoten. Hallin (1992, 270) mukaan käsitys rodusta ikuisena ja luonnon antamana ominaisuutena on osoituksena muun muassa siitä, että rasismi on yksi pisimmälle naturalisoituneista ideologioista.

Hall (1999, 169) kertoo miten toisen luonnollistamisen logiikka on yksinkertainen: jos mustien tai valkoisten väliset erot olisivat kulttuurisia, ne olisivat muutosalttiita ja mukautuvia. Kun erot ovat puolestaan luonnollisia, ne ovat pysyviä ja kiinteitä eikä niille mahdeta mitään. Täten luonnollistaminen on representaation strategia, jonka avulla kiinnitetään ja vahvistetaan eroja meidän ja muiden välillä ja *varmistetaan niiden pysyvyys ainaaksi*. (Hall 199, 169.) Tällöin toiselle ei anneta muita mahdollisuuksia, ja hänen kohtalonsa on meidän ikuisen vallankäytön alaisuudessa.

Kuten aikaisemmin on voinutkin jo todeta toiset liitetään usein värillisyyteen. Luonnollinen diskurssi sisältää siis tietynlaisia viittauksia värillisyyteen, värikyyteen, ja se puolestaan viittaa käsitykseen rodun olemassaolosta ja sen merkityksestä ihmisten käyttäytymiseen. Tällä tuotetaan eroa matkailijaan itseän, jota ei käsitetä rodullisena tai värikkäänä olentona.

*Tänne tullaan aistimaan rentoa ja vinkeää euro-afro-latino-karibialaista kulttuuria.
(Area)*

Vuosien varrella kasvaneeseen kaupunkiin Canoa Quebradaan ovat löytäneet tiensä muutkin, mutta mutkaton ja värikäs elämä on yhä tallella. (Aurinkomatkat)

Täällä tiedetään, kuinka nauttia elämästä, joten Curaçaossa vietät luultavasti elämäsi värikkäimmän loman maailman kauneimpiin kuuluvissa maisemissa. (...) Ainutlaatuinen ilmapiiri on yhdistelmä siirtomaa-ajan nostalgista hienostuneisuutta ja rehevän karibialaista elämäntapaa. (Tjäreborg)

Euro-afro-latino-karibialainen kulttuuri on ”vinkeää” ja ”rentoa”, ja sitä tullaan nimenomaan ”aistimaan”. Kulttuuri on aistittavissa: se näkyy, maistuu, haisee, tuntuu ja kuuluu. Mitään ei tarvitse edes sanoa tai kenellekään jutella. Se tuntuu luissa ja ytimissä. Vinkeys johtuu rotujen sekoituksesta, joka ei matkailijalle ole kovinkaan tuttua ja turvallista. Kulttuuri on

kuitenkin ”rentoa” ja paikalliset ”mutkattomia”, joten se helpottaa matkailijan elämää eikä hänen tarvitse olla niin huolissaan. Samalla muistutetaan myös, että länsimaisten valloittajien siirtomaa-aika on ollut hienotunteista, kun nykyinen karibialainen elämäntapa on puolestaan rehevää.

Vaikka paikalliset ovat kuvauksissa vilttejä ja arvaamattomia, he ovat kuitenkin elämänmyönteisiä ja ”lämpöisiä hymyjä” täynnä. Ne eivät jätä ketään kylmäksi. He eivät stressaa ja ovat siis huolettomia. Finnmatkojen sivut kertovat miten dominikaaninen ihminen rakastaa yksinkertaisia asioita, kuten tanssia, musiikkia, tuoreita hedelmiä ja kauniita auringonlaskuja. Kyseenlainen asenne on usein myös suorastaan tarttuvaa.

Lämpöisiä hymyjä ja tarttuvaa elämäniloa (...) Täällä saa kokea värikästä karibialaista kulttuuria rennossa elämänmyönteisessä tunnelmassa. (Finnmatkat)

Positiivisuus tarttuu kaikkiin kävijöihin ja Rion asukkaat, Cariocat, luovat tunnelmaa (Tjäreborg)

Ihmisten elämänilo pulppuaa kuitenkin syvältä ja ehtymättömän aidosti kuin salsa! (Tjäreborg)

Huolettomuus, elämänilo ja aitous kietoutuivat kuvauksissa olennaisesti toisiinsa. Paikallisten hymyt ovat aitoja. Myös musiikilla on suuri rooli aitouden tunteen luomisessa. Autenttisuuden ja aitouden teema toistui matkakohdekuvauksissa säännöllisesti ja liittyi olennaisesti biologiseen ja huolettomuuden diskurssiin, mutta myös menneisyyden diskurssiin. Huolettomassa diskurssissa aitous on paikallisten elämäniloa ja huoletona ja positiivista elämänasennetta. Paikallinen ei siis ole aito, jos hän on allapäin tai surullinen. Näin ollen aito paikallinen on sidottu hymyilemään (matkailijalle) ja olemaan iloinen.

Hallin (1999, 113) mukaan meitä ja muita koskevissa puhetavoissa toistuvat usein seuraavat teemat: a) kultainen maa ja maanpäällinen paratiisi, b) yksinkertainen ja viaton elämä, c) kehittyneen sosiaalisen järjestyksen ja yhteiskunnan puute, d) eläminen puhtaassa luonnontilassa sekä e) avoin seksuaalisuus, alastomuus ja naisten kauneus. Latinalainen Amerikka on nähty sen valloittamisen jälkeen eurooppalaisten esteettisten ja konventioiden ja läntisen näkemistävän mukaisesti (Hall 1999, 112). Idealisoitiprosessissa keskeinen kohde oli myös luonto. Paratiisimainen uskomaton luonto saa osansa myös tutkimissani teksteissä:

Aruba on pieni paratiisisaari, jossa koet suuria elämyksiä. Mikään aisteistasi ei jää osattomaksi. Ahmit katseellasi ympäröiviä maisemia. Tuoreiden hedelmien ja meren antimien maut vievät kielen mennessään. Merenguen rytmit saavat pulssin kiihtymään, ja lämmin hiekka kutittaa varpaiden alla. (Tjäreborg)

Teksteissä on ylläkuvatunlaisesti löydettävissä myös tropikalismien piirteitä. Luonto on uskomaton ja lumoava, suorastaan ällistyttävä paratiisi. Luonto saa matkailijan aistit toimimaan lähes ylikierroksilla: sydän pomppoilee, silmiä häikäisee ja henki salpaantuu. Jopa tropiikin aurinko on ihan eri aurinko kuin meillä. Luonto on näin ehkä hiukan pelottavakin ja oikukas, aivan toisenlainen mitä meillä.

4.4 Tarumainen, menneisyyteen juuttunut toinen

Tällä kiertomatalla tulet tuntemaan maan ja kansan, jonka nykypäivässä näkyy elinvoimaisena sen mahtava menneisyys. (Aurinkomatkat)

Retkellä Olindaan aika tuntuu pysähtyneen 1600-luvulle. (Aurinkomatkat)

Anath Ariel de Vidasin (1995, 70) mukaan Latinalaisen Amerikan rantalomakohteita markkinoidaan usein kuuluisan neljän S:n kautta: sun, sand, sea and sex (aurinkoa, hiekkaa, merta ja seksiä). Ne alueet, jotka eivät sovellu perinteisiksi rantalomakohteiksi kuten vuoristoinen Peru, tuodaan esille matkana menneisyyteen. Esimerkiksi intiaanimarkkinoita ei kuvata aktiivisen elämän paikkana, vaan niistä rakennetaan muuttumattomia ja staattisen elämän paikkoja, jotka ovat esillä menneisyytensä ansiosta. Alkuperäiskansat kuvataan säilyneiksi tai eläviksi todisteiksi menneestä ajasta. Heidän identiteettistä kuuluu menneisyyteen, ei tähän päivään.

Vidasin tekemä havainto ei ole kaukana tutkimani matkakohdekuvausten rakentamista merkityksistä. Teksteissä historia, menneisyys ja pysähtyminen nousevat useaan otteeseen esiin tiettyjen matkakohteiden osalta. Ajan kuvataan pysähtyneen samoin kuin ihmisten. He eivät elä tässä päivässä, vaan menneisyydessä. Etenkin alkuperäiskansoja ei kuvata pelkästään menneisyyteen juuttuneiksi vaan myös mystisiksi ja tarun- ja taianomaisiksi sekä salaperäisiksi. He ikään kuin eivät oikeasti olekaan olemassa; he ovat satua. He piileskelevät jossain ja mystisesti kutkuttavat matkailijan mieltä. Matkailija lähtee taas kerran indianajonesmaisesti etsimään aarretta, joka sijaitsee jännittävässä ja mystisissä sademetsissä.

Alkuperäiskansojen tavat ja riitit viestittävät meille vielä nykyisinkin mayojen perinnöstä, joka on länsimaiselle ihmiselle vähintään erikoista ja jopa käsittämätöntä. Intiaanienvärikkäät perinteet, mayojen mystiikka, tarkkaakin tarkempi ajanlasku ja häikäisevän kaunis luonto kristallinkirkkaine järvineen sekä salaperäisine sademetsineen ihmetyttävät ja ihastuttavat. (Olympia)

Muistatko tarinan viidakkopoika Mowglista? Astele hänen jalanjälkiään, niin löydät viidakon kätköissä oleva, taruakin ihmeellisemmät temppelit. Näillä raunioilla eli salaperäinen Maya-kansa, jonka kulttuurin suuruuden ymmärtää aidosti vasta seisossaan itse päällä. (Tjäreborg)

Alkuperäiskansat liitetään teksteissä kiistattomasti autenttisuuteen. Olivia H. Jenkinsin (2003, 313) on tutkinut alkuperäisyyden, autenttisuuden ja aitouden välistä suhdetta matkailussa ja on toteaa, että: ”when tourists see Navajo working in places such as banks and hospitals, they are no longer identified as ‘real’ American Indians”. Alkuperäiskansat kuuluvat siis idyllisiin maisemiin paimentamaan lampaita ja kerimään villaa. Se on aitoutta, mitä turistit etsivät ja matkanjärjestäjät tarjoavat. Matkakohteita markkinoidessa noudatetaan usein tätä kaavaa ja matkailun kuvastoissa paikalliset, usein alkuperäisasukkaat, istutetaan tietynlaisiin autenttisiin rooleihin. Samalla määritellään aito aitous tietynlaiseksi, jota paikallisten tulee noudattaa. He eivät ole autenttisia ja aitoja, elleivät toimi matkailijan mielikuvien mukaisesti. He eivät ole niin sanotusti (valo)kuvaamisen arvoisia, elleivät ole kerimässä villaa tai paimentamassa lampaita.

On mielenkiintoista ja hiukan ristiriitaistakin, että samalla kun alkuperäiskansoja pidetään alkukantaisina tai kehittymättöminä, matkailussa heidät myös lukitaan siihen rooliin, eikä heidän edes anneta muuntua. Heidän tulee olla sellaisia, koska se sopii matkailijan mielikuvaan. Tässä kohtaa on hyvä tuoda esille primitiivisyyden käsite. Kun puhutaan primitiivisyydestä, otetaan samalla kantaa käsitykseen normaaliudesta ja kehittyneisyydestä. Länsimainen moderni sivilisaatio on tällöin itseoikeutetusti mittapuu ja samalla muodostaa käsityksen siitä, mikä on tavoiteltavaa ja mikä on normaali kulttuurin kehitysaste. Primitiivisyys on siis kuitenkin aina jonkin muun kuin tuon kulttuurin edustajien itsensä antama määritelmä. Näin ollen asiat ovat aina suhteellisia ja riippuvat katsojan näkökulmasta. Kun meille jokin on kaukaista ja vierasta, on se jollekin toiselle tuttua ja turvallista. (Löytty 2005a, 10.)

Vaikka nykyaika on vahvasti läsnä pilvenpiirtäjineen ja ostoskeskuksineen, niin kulman takana odottavat menneet vuosisadat. (Olympia)

Menneisyyden diskurssissa menneisyyteen juuttunut toinen ei elä nykypäivässä, vaan kaukana menneissä vuosisadoissa, ”kulman takana”, ei edessä tai etulinjassa, vaan taaimmaisena. Nykyaikaa määrittävät modernit pilvenpiirtäjät ja ostoskeskukset, menneisyyttä ei. Menneisyyden toinen on usein alkuperäisasukas, jota merkityksellistetään kuvauksissa historian ja ajallisuuden kautta. Usein teksteissä hänen elämäntyylisiä ihmetellään ja sen ei oleteta kuuluvan tähän päivään. Mutta toisaalta, alkuperäisasukkaat kuuluvat juuri sinne.

5 Yhteenveto

Voin Heikkilän (2004, 108) tavoin todeta, että tämän tutkimuksen tieto, joka on saatu analysoinnin, tulkinnan ja kirjallisuuden kanssa käymän vuoropuhelun myötä, on monen valintatilanteen tulos. Tietoon on vaikuttanut lähestymistapa, metodi ja painotukset. Koska erilaiset tutkimukselliset polut ovat sidoksissa tutkijaan, työ olisi voinut eri tekijän käsissä rakentua toisenlaiseksi (Heikkilä 2004, 108). Omaan tutkimukseeni on vaikuttanut suuresti aikaisempi toiseuden tutkimus ja erityisesti suuresti arvostamani Löytyn ja Hallin tekstit. Toisaalta tutkimukseni on kuitenkin minunlaiseni: painotan itselleni merkityksellisiä asioita ja rakennan tekstiä oman ajatteluni varassa. Tekstissä siis näkyy persoonani.

Tutkin kandiditutkielmassani sitä, millaista kuvaa matkakohdekuvaukset rakentavat Latinalaisesta Amerikasta. Tehtävänäni oli selvittää onko kuvauksissa toiseuden representaatioita ja millaisia. Kysyin myös millaisia merkityksiä kuvaukset rakentavat Latinalaisesta Amerikasta. Sain selville, että Latinalaisen Amerikan matkakohdekuvaukset vastaavat kuvitelmiimme kaukaisesta, luonnonmukaisesta, villistä alueesta sekä menneisyydestä, joka on löydettävissä modernin maailman ulkopuolella. Saman johtopäätöksen tekevät myös Niskala ja Saarinen (2009) tutkimuksessaan Afrikan matkailusta, johon viittasin useassa kohtaa. Matkailijat kaipaavat tahraamattomia, modernista vapaita maisemia ”olkikattoinen”. Tämä aitous on myös toiseuden tuottamisväline, jolla paikallisten toiminta rajataan vain tietynlaisten asioiden piiriin. Myös omassa tutkimuksessani tämä tarkoittaa sitä, että paikalliset on ikään kuin ”lukittu tilaan, jossa he eivät voi muuttua, kehittyä tai ilmaista itseään vapaasti” (Niskala & Saarinen 2009, 12). Heidät on vangittu elämään länsimaisten ehtojen ja mielikuvien mukaisesti.

Tutkimusraportissa jako kolmeen diskurssiin on varsin karkea. Jaon olisi voinut tehdä hienojakoisemmin ja tarkemmin, mutta koska kyseessä on kandiditutkielma, päätin tehdä rajanvedon suurpiirteisemmin kolmeen. Diskurssien suhde toisiinsa on hyvin läheinen eivätkä ne mitenkään sulje toisiaan pois tai ole toisistaan irrallisia. Ne kulkevat ”käsi kädessä”. Karkeasti ottaen voidaan sanoa, että kuumien ja trooppisten rannikkoalueiden matkakohteita (esim. Karibia ja Brasilia) merkityksellistettiin pääsääntöisesti

luonnollisuuden ja huolettomuuden kautta. Ilmasto oli suuressa roolissa merkitysten antajana. Matkakohteita, joissa alkuperäisasukkaat toimivat nähtävyytenä, merkityksellistettiin menneisyyden ja staattisuuden kautta. Kaiken kaikkiaan matkailijan ja paikallisen suhdetta määritti vahvasti mestari ja palvelija -linja. Toinen oli siis valloitettu palvelemiseen.

Latinalaisen Amerikan voisi kuvausten perusteella sanoa olevan iloisten hymyjen -maanosa. Caton ja Santos (2009, 200) toteavat kuitenkin, että: ”the portrayal of hosts as always happy, always eagerly waiting to serve Western visitors, masks the hardship that residents of poorer countries face and ignores their innate complexity as human beings.” Paikallisten kokemat ongelmat lakaistaan siis maton alle, ja heidän ihmisyytensä perustuu yksinkertaistettuihin oletuksiin. He iloisesti vain odottavat sitä aikaa, kun saavat palvella matkailijaa.

Tutkimusaineisto oli siinä mielessä yhdenmukaista, että kaikki matkanjärjestäjät rakensivat suhteellisen samanlaista kuvaa Latinalaisesta Amerikasta. Analyysiosion diskurssit säilyivät lähes riippumatta matkanjärjestäjästä. Toisaalta jotkut matkanjärjestävät (esim. Tjäreborg ja Aurinkomatkat) olivat panostaneet matkakohteiden kuvauksiin enemmän kuin toiset, ja näin ollen heiltä oli paremmin ja enemmän löydettävissä toiseuttamisen esimerkkejä. Kuten analyysiosioistakin huomaa joiltakin matkanjärjestäjiltä oli lainattu enemmän esimerkkejä kuin toisilta.

Diskurssianalyysi sopi aineiston lähestymistavaksi erinomaisesti, koska diskursiiviset tutkimukset auttavat ymmärtämään kielenkäyttöä sosiaalisena toimintana (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 170). Lisäksi päämääräni Heikkilänkin tavoin (2004, 109) on ollut esittää avoimesti ajatteluprosessiani ja valintojeni vaiheita. Olen pyrkinyt tuomaan esille oman asemani, lähtökohtani ja sitoutumiseni. Diskurssintutkimuksen vastaavuus ja uskottavuus riippuvatkin osaksi juuri niistä asioista – avoimuudesta (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 171).

Tutkimuksen perusteella kolonialismiin ja etnosentrismiin perustuvat käsitykset muita ylemmästä eurooppalaisesta kulttuurista ovat läsnä Latinalaisen Amerikan matkakohdekuvauksissa, vaikka ne ovatkin epäsuoremmin ja vähemmän avoimesti ilmaistuja kuin aikaisemmin. Suomalaisille tarjottu kuva Latinalaisesta Amerikasta on

rakennettu samansuuntaisesti siirtomaa-ajoista lähtien kuten Niskala ja Saarinenkin (2009) esittivät. Kuvauksista on löydettävissä nostalgista kaipuuta kolonialismityyliseen seikkailuun. Niskala ja Saarinen (2009, 11) puhuvat nykypäivän ”vapaa-ajan kolonialismista”: kolonialismia ihannoidaan, sen avulla löydetään eksoottisia kansoja ja heimoja.

Vertasin tutkimustani paljon Löytyn ja Niskalan ja Saarisen tekemiin Afrikka-tutkimuksiin. Latinalaisesta Amerikasta ei vastaavanlaisia tutkimuksia ole kovinkaan paljon tehty, ainakaan suomalaisesta näkökulmasta. Huomasin kuitenkin, että monessa suhteessa tulokseni olivat samansuuntaisia kuin Afrikka-tutkimuksissa. Toiseuttaminen noudatti samanlaista linjaa. Me (matkailijat) kuvattiin aktiivisiksi toimijoiksi, kun paikalliset (muut) olivat passiivisia kohteita.

Tutkimuksen kohteena oli toinen, ja analyysin jälkeen voi todeta, että kohteena on suuressa osin koloniaalisen katseen toinen. Latinalainen Amerikka näyttäytyy suomalaisille kolonialistisen diskurssin kautta. Lienee kuitenkin selvää, että Latinalainen Amerikka on paljon muuta ja monessa mielessä myös hyvin erilainen kuin se, mitä matkakohdekuvauksissa annetaan ymmärtää. Hall (1999, 122) ja Löytty (1997) esittävätkin, että eri representaatiokenttien kolonialistinen diskurssi on itse asiassa vain länsimaiden oma peilikuva, jonne heijastetaan omia pelkoja ja fantasioita. Tällöin voi todeta, että kuvaukset kertovat varmasti enemmän meistä ja meidän identiteetistämme kuin itse muista.

Tulevaisuudessa toiseuden tutkimus varmasti pitää pintansa yhä monikulturoituvassa maailmassa. Ihmisten identiteetit ovat niin sanotusti hukassa tai hakusessa. Varsinkin kun toisesta tuleekin yksi meistä, oma identiteetti ei enää tunnukaan selvältä. Tarvitaan toista vahvistamaan omaa identiteettiä. Matkailun kentässä toiseuden tutkimus on äärimmäisen tärkeää. Toisen tuotteistaminen kun on matkailuteollisuudelle elinehto. Tuotteistamisen pitäisi kuitenkin toimia oikeudenmukaisella ja eettisellä pohjalla, ehkäpä paikallisten ehdoilla? Tulee ottaa huomioon, että matkakohteiden toiset ovat ajattelevia, tuntevia ja omaehtoisia ihmisiä. Se saattaa monesti unohtua tulosnälkää potiessa.

Kirjallisuus

- Alasuutari, Pertti (2001) *Johdatus yhteiskuntatutkimukseen*. Gaudeamus, Helsinki.
- Ariel de Vidas, Anath (1995) Textiles, Memory and the Souvenir Industry in the Andes. Teoksessa Lanfant, Marie-Francoise, John B Allcock & Edward M. Bruner (toim.) *International Tourism. Identity and Change*. Sage, London. 67–83.
- Aronen, Jukka & Jussi Pakkasvirta (1998) Latinalainen Amerikka suomalaisessa maailmankuvassa. Teoksessa Aronen Jukka & Jussi Pakkasvirta (toim.) *Kahvi, pahvi ja tango. Suomen ja Latinalaisen Amerikan suhteet*. Gaudeamus, Helsinki.
- Berger, Peter L. & Thomas Luckmann (1994) *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma*. Gaudeamus, Helsinki.
- Caton, Kellee & Carla Almeida Santos (2009) Images of the Other: Selling Study Abroad in a Postcolonial World. *Journal of Travel Research*, 48; 191-204.
- Fiske, John (2003) Toimi maailmanlaajuisesti, ajattele paikallisesti. Teoksessa Lehtonen, Mikko & Olli Löytty (toim.) *Erilaisuus*. Vastapaino, Tampere. 131–153.
- Hall, Stuart (1992) *Kulttuurin ja politiikan murroksia*. Toim. Juha Koivisto, Mikko Lehtonen, Timo Uusitupa ja Lawrence Grossberg, Vastapaino, Tampere.
- Hall, Stuart (1999) *Identiteetti*. Vastapaino, Tampere.
- Heikkilä, Mia (2004) *Olo kuin makkaralla nakin kuoressa. Diskurssianalyysi nuorten naisten kehopäiväkirjoista*. Lapin yliopisto: pro-gradu, luokanopettajakoulutus.
- Helne, Tuula (2002) *Syrjäytymisen yhteiskunta*. Gummerus, Saarijärvi.
- Jenkins, Olivia H. (2003) Photography and travel brochures: the circle of representation. *Tourism Geographies* 5(3), 305–328.
- Jokiaho, Mika & Pekka Salo (2005) *Argos. Kulttuurit kohtaavat*. WSOY, Porvoo.
- Kaartinen, Marjo (2004) *Neekerikammo. Kirjoituksia vieraan pelosta*. Otava, Keuruu.
- Kulmala, Anna (2006) *Kerrottuja kokemuksia leimatusta identiteetistä ja toiseudesta*. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Lehtonen, Mikko (2004) Kokeiluja tekstilaboratoriossa: Roland Barthesin semiotiikka. Teoksessa Mörä, Salovaara-Moring & Valtonen (toim.) *Mediatutkimuksen vaeltava teoria*. Gaudeamus, Helsinki.

- Lindström, Minna-Marika (1994) Vihollisesta vastustajaksi – John F. Kennedyn viholliskuva. Teoksessa Kylmänen Marjo (toim.) *Me ja muut: Kulttuuri, identiteetti ja toiseus*. Vastapaino, Tampere, 177–191.
- Löytty, Olli (1994) Niilin lähteillä: tutkimusmatka länsimaiseen Afrikka-diskurssiin. Teoksessa Kylmänen Marjo (toim.) *Me ja muut: Kulttuuri, identiteetti ja toiseus*. Vastapaino, Tampere, 113–130.
- Löytty, Olli (1997) *Valkoinen pimeys: Afrikka kolonialistisessa kirjallisuudessa*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä
- Löytty, Olli (2005a) Toiseuttamista ja tilakurittomuutta. Teoksessa Löytty, Olli (toim.) *Rajanylityksiä: tutkimusreittejä toiseuden tuolle puolen*. Gaudeamus, Helsinki. 7-26.
- Löytty, Olli (2005b) Toiseus: kuinka tutkia kohtaamisia ja valtaa. Teoksessa Rastas Anna, Laura Huttunen & Olli Löytty (toim.) *Suomalainen vieraskirja: kuinka käsitellä monikulttuurisuutta*. Vastapaino, Tampere, 161–189.
- Löytty, Olli (2005c) Kuka pelkää mustavalkoista miestä? Toiseuttavan katseen rajat. Teoksessa Löytty, Olli (toim.) *Rajanylityksiä: tutkimusreittejä toiseuden tuolle puolen*. Gaudeamus, Helsinki. 87–102.
- Löytty, Olli (2006) *Ambomaamme. Suomalaisen lähetyskirjallisuuden me ja muut*. Vastapaino, Tampere.
- Massey, Doreen (2008) *Samanaikainen tila*. Vastapaino, Tampere.
- Niskala, Maaret & Jarkko Saarinen (2009) Matkailu ja alkuperäiskulttuurien esittäminen: Esimerkkinä ovahimbat Namibian matkailumainonnassa. *Alue Ja Ympäristö*, 38 (1), 3-13.
- Pietikäinen, Sari & Anne Mäntynen (2009) *Kurssi kohti diskurssia*. Vastapaino, Tampere.
- Rantala, Miia (2007) *Syötävät, villit alkuasukkaat ja sivistyneet grillaajat: etnisyyden representaatioita Suomen televisiomainoksissa*. Lapin yliopisto: pro gradu, kasvatustieteiden tiedekunta
- Rantonen, Eila (1994) Länsimaisen estetiikan rasismi. Teoksessa Kylmänen, Marjo (toim.) *Me ja muut: kulttuuri, identiteetti ja toiseus*. Vastapaino, Tampere, s. 131–154.
- Saaristo, Kimmo & Kimmo Jokinen (2005) *Sosiologia*. WSOY, Helsinki.
- Sarpavaara, Harri (2003) *Ruumiillisuus ja mainonta*. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Seppänen, Janne (2005) *Visuaalinen kulttuuri. Teoriaa ja metodeja mediakuvan tulkitsijalle*. Vastapaino, Tampere.

Väliverronen, Esa (1998) Mediatekstistä tulkintaan. Teoksessa Kantola Anu, Inka Moring & Esa Väliverronen (toim.) *Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan*. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, s. 13–39.

Wetherell, Margaret & Potter, Jonathan (1988) Discourse Analysis and the Identification of Interpretative Repertoires. Teoksessa Charles Antaki (toim.) *Analysing Everyday Explanation. A Casebook of Methods*. London, Sage. 168-183.

Muut lähteet

Harju, Katariina (2009) Relaa reilusti! *Maailman kuvalehti Kumppani* 1/2009. Viitattu 28.3.2010. Saatavilla: http://www.kepa.fi/kumppani/arkisto/2009_1/6841/?searchterm=gambia

Suopajärvi, Leena (ei vl.) Luento ”Identiteetti” luentosarjassa ”Sosiologian keskeiset käsitteet”. Lapin yliopisto, 15.3.2010.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2009) Eettiset periaatteet. Viitattu 18.2.2010. Saatavissa: <http://www.tenk.fi/ennakkoarviointi/eettisetperiaatteet.pdf>

Vidén, Sari (ei vl.) Luento ”Diskurssianalyysi tutuksi” Lapin yliopisto, 22.02.10–04.03.10.